

Kjelléns geopolitik

En förtigen bakgrundsfaktor i självständighetspolitiken

TIMO SOIKKANEN

Jägarrensens historia har undersökts grundligt. Vi känner jägarbataljonnens sammansättning, dess äventyrsfyllda öden och det diplomatiska spelet i bakgrunden med en dags, t.o.m. en timmes noggrannhet. För forskarna har det varit mera lockande att utreda den framgångsrika verksamhet som kunnat dokumenteras än den abstrakta idébakgrunden, som är svår att få grepp om. Valet av forskningsämnen har otvivelaktigt också påverkats av att jägargenerationen själv aktivt deltog i skrivandet av sin egen historia.

Forskaren kan dock inte undgå att fästa uppmärksamhet vid att vissa samtida källor som omedelbart ansluter sig till självständighetens första år ger en annorlunda bild av 1910-talets ideologiska påverkare än senare memoarer och den omfattande jägarlitteraturen.

Kjelléns geopolitik

Professorn i statslära i Uppsala, Rudolf Kjellén började efter sekelskiftet utveckla en ny, bredare och mera realistisk syn på staten och politiken som en motvikt till liberalismens rättsstatsuppfattning och statslärans juridiskt betonade statsuppfattning. Kjelléns grundläggande utgångspunkt var den organiska nationen som består av en helhet som bildas av förgångna, nulevande och kommande släktled. Nationen är emellertid för Kjellén mera än enbart generationernas summa. Den borde granskas som en "biologisk organism", som besitter egna instinktmässiga funktioner och medvetna målsättningar. En sådan är t.ex. strävan till

naturliga gränser. Stormakterna har också sina särdrag, såsom t.ex. Rysslands instinktiva längtan till haven. Stormakterna är alla till sin grundnatur expansiva, status quo-tänkande är närmast karakteristiskt för småstater.

År 1905 gav Kjellén ut första delen av sitt arbete *Stormakterna*. Serien växte ut till fyra delar och granskade lagbundenheterna i stormakternas, "de mäktigaste på jordens yta existerande levande varelsernas", aktivitet: deras födelse, tillväxt och död samt deras inbördes kamp för sin existens. Enligt Kjellén borde denna "biopolitiska" forskning rörande stormakterna inriktas på fem områden, som motsvarade statens huvudsakliga verksamhetssektorer:

1. geografisk ställning och gränser
2. naturresurser och ekonomisk produktion
3. befolkningsutveckling, rasförhållanden och folkkaraktär
4. sociala förhållanden
5. konstitutionella förhållanden.

Kjellén var den första som använde begreppet "geopolitik", med vilket han avsåg läran om staten som en "geografisk organism".¹

Den geopolitiska infallsvinkeln var socialdarwinistisk i den meningen, att den såg internationell politik som en kamp mellan statsorganismer. Inom inrikespolitiken betonade den geopolitiska uppfattningen betydelsen av nationell enighet samt individens skyldigheter, eftersom de interna förutsättningarna lade grunden för statens uppträdande utåt och för dess framgång. Personligen drev Kjellén i den svenska riksdagen omfattande sociala reformer för att uppnå nationell enighet.

¹ Rudolf Kjellén, *Stormakterna. Konturer kring samtidens storpolitik I-IV* (Stockholm 1905). Arbetet utkom i flera upplagor före första världskriget och på finska *Suurvallat. Piirteitä nykyajan suurpolitiikasta I* (Porvoo 1917). Nils Elvander, 'Rudolf Kjellén och nationalsocialismen', *Statsvetenskaplig Tidskrift för politik, statistik, ekonomi* 1956, s. 16-20. Bland forskare i Finland är det närmast bara Matti Klinge som tangerat Kjelléns betydelse i *Vihan veljistä valtiosotalismiin* (Porvoo 1972; jfr *Från lojalism till rysshät*, Helsingfors 1988, s. 205-209) och *Studenter och idéer III* (Helsingfors 1978). I motsats till andra forskare anser Klinge dock att initiativet till jägarrörelsen kom från de tyska myndigheterna. Om Kjellén och geopolitiken, se även Timo Soikkanen, *Näkijä ja tekijä*, en biografi över Yrjö Ruutu som utkommer i slutet av 1991.

Enligt Kjellén bevisade historien ovedersägligt att makt var den avgörande faktor som bestämde hur nationens och statens målsättningar och funktioner förverkligades. Maktpolitik och krig ingår som naturliga företeelser i Kjelléns geopolitik, men är inte föremål för dyrkan. Kjellén såg inte makten som allsmäktig och slutgiltig såsom man har hävdad inom svensk forskning.² *Stormakterna* avslutas tvärtom med slutsatsen: "Makt är öfverhufvud icke historiens sista ord, utan kultur: andlig såväl som materiell, moralisk ej mindre än fysisk". Kjelléns geopolitiska synsätt beträffande maktens väsen var sålunda markerat mångsidigt jämfört med tidens allmänna betraktelsesätt som betonade enbart militär makt.

Ryssland och Tyskland

Kjelléns teorier och *Stormakterna* intresserade finländarna av flera orsaker, han granskade ju två för Finland viktiga stormakters, Tysklands och Rysslands inre och yttre utveckling och styrka. År 1913 publicerade Kjellén dessutom en separat pamflett *Den ryska faran*, som innehöll tidningsartiklar och utdrag ur *Stormakterna*.

I sin behandling av Ryssland ägnade Kjellén också utrymme åt Finland. Han såg de ryska åtgärderna för att bryta Finlands konstitutionella ställning som en del av den tyngdpunktsförskjutning som ägt rum inom Rysslands militärpolitiska strategi. Yttre bevis för detta var enligt hans mening byggandet av den strategiskt viktiga järnvägsförbindelsen mellan Petersburg och Vasa, förryskningen av lotsverket i Finland samt höjandet av den ryska militärens numerär i landet och inrättandet av nya stödjepunkter. Kjelléns tolkning var att "en andra erövring av Finland" pågick. Till de källor han utnyttjade hörde arbeten av den finländska tidiga aktivismens ledare Konni Zilliacus.³

I fråga om Tyskland gav Kjellén en översikt över landets interna växt till stormakt samt dess uppstigande till en ödesmättad vågmästarställning. Enligt Kjellén stod Tyskland inför ett påtvingat val: för att bli

² Se t.ex. Elvander, s. 20, som hävdar att uppfattningen om kulturen som det i sista hand avgörande skulle ha kommit in i Kjelléns tänkande först år 1920 som en följd av Tysklands nederlag. De upplagor av *Stormakterna* som utkom före första världskriget avslutas med tanken, att det inte är makten utan kulturen som är historiens sista ord.

³ Rudolf Kjellén, *Den ryska faran* (Karlskrona 1913). Ryssland behandlas utförligt i *Stormakterna IV*.

Maailmanpolitiikkaan

perheytäkseen on paras lukea
ruotsalaisen prof.

RUDOLF KJELLÉNIN
kuuluista teos

Suurvallat.

I osa (Entiset suurvallat sekä Itävalta-Unkari ja Italia)	4: 25
II osa (Ranska ja Saksa)	4: 25
III osa (Britannian maailmanvalta)	2: 50
IV osa (Yhdysvallat, Venäjä ja Japani)	5: —

Arvosteluotteita:

»Suurvallat on arvokkaimpia yleissivistyksellisiä tietokirjoja mitä meillä on suomeksi ilmestynyt.
(Etelä-Saimaa.)

»Tämä teos on allekirjoittaneelle ollut täydellinen yllätys, sillä siinä määrässä se eroaa kaikista lukemistani historiallisista ja poliittisista kirjoista . . . Mestariteos.
(Satakunta.)

»Suurimmalla tarkkuudella analysoi tekijä eri suurvaltojen ulkonaista ja sisäistä terveyttä tällä hetkellä.
(Helsinki Sanomat.)

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ.

*Förläggarens reklam för den finska upplagan av Stormakterna i A. Osw. Kairamos skrift
Suomen suhteet ulkomaihin 1918 betonar att den som vill sätta sig in världspolitiken gör
bäst i att läsa Kjellén samt citerar berömmande recensioner.*

Europas ledande stormakt måste landet inom en nära framtid bryta den inringning som motståndare slagit kring landet eller nöja sig med rollen som medelstor stat. Tyskland hade fötts genom "järn och blod" och enligt Kjellén föreföll denna väg vara den enda på vilken landet kunde

komma framåt. Han förutspådde att Europa stod på tröskeln till ett storkrig.⁴

Uppfattningen att Tyskland stod inför ett oundvikligt val – ”världsmakt eller nedgång” – härrörde från tysken Paul Rohrbachs arbeten som Kjellén använde som källor. I *Stormakterna* kan man också iakta en klar överbetoning av Tysklands roll och makt. Boken ger dock inte uttryck för en öppen beundran av Tyskland, utan behandlingen är klädd i geopolitikens ”vetenskapliga” dräkt och ställningstagandet framkommer i slutsatserna. Kjelléns tyskvänlighet framkom öppet först efter världskrigets utbrott, då han arbetade för att Sverige skulle inträda i kriget på Tysklands sida. Kjelléns geopolitik bör dock inte sammanblandas med den vulgärtolkning som framfördes av tysken Karl Haushofers skola på 1930-talet och där geopolitiken inarbetats som en komponent i Lebensraum-läran.

Småstaterna och självständigheten

För finländarna torde i alla fall det mest intressanta ha varit Kjelléns analys av småstaternas utsikter i Europa. När han presenterade de europeiska småstaternas ”dödslista” betonade Kjellén samtidigt på ett sätt som avvek från tidens allmänna uppfattningar, att småstatsbildningen skulle komma att fortsätta i Europa. Krisen på Balkan visade enligt hans uppfattning att tendensen mot småstater t.o.m. höll på att förstärkas trots stormakternas makttillväxt. Uppfattningen att småstaterna skulle komma att försvinna från Europas karta hade enligt Kjellén visat sig vara lika felaktig som Karl Marx’ spådom att alla småföretag skulle få stryka på foten för storföretagen.

I sin analys av småstaternas födelseprocess hänvisade Kjellén till den också för finländarna betydelsefulla omständigheten att små stater i allmänhet uppkommit i två skeden: först hade de uppnått autonomi, sedan självständighet. Just i fråga om småstaternas uppkomst och bestånd betonade han de kvalitativa och andliga värdenas betydelse.

Betydelsefullt var även det sätt på vilket Kjellén granskade internationell rätt och moral i samband med uppkomsten av en ny stat. Han hävdade att en nykomling av nödtvång blev tvungen att bryta det system

⁴ Tyskland behandlades i *Stormakterna II*.

och den rätt som rådde i dess omgivning och samtidigt att fela mot "sina närmaste". Härmed placerade Kjellén i själva verket en ny stats födelse ovanom rätt och moral; en stats födelse var en så djupgående process, ett slags uppfyllelse, att endast historien kunde ta ställning till den. Den var "jenseits von Recht und Unrecht".⁵

Nationalkänslan definierade Kjellén som nationens berättigade självmedvetande, som avspeglar dess vilja och önskan till liv. Nationalkänslans medvetna och "berättigade egoism" står vid sidan och ovan om moralfrågor, på nietzscheanskt manér "jenseits von Gut und Böse".

Om nationen och staten ännu inte ingått en förening, strävar nationen att uppnå en statlig organisation och en självständig politisk ställning. Staten reglerar och styr moraliskt nationens instinkter och målsättningar. Med statens hjälp uppnår nationen en högre andlig nivå. En förening mellan den naturenlighet som nationen representerar och den rationalitet som staten betonar ger upphov till ett för individen förpliktande fosterlandsbegrepp.⁶

Finländska uppfattningar om Kjellén

Den läsande allmänheten i Finland kände nog Kjelléns *Stormakterna*, en del utkom på finska redan före världskriget. Krigscensuren, som utvidgades till att gälla "alla frågor och ytterligare några andra" förhindrade att hela serien utkom före marsrevolutionen 1917. Kjellénska inflytelser kan även spåras i pressen – särskilt i de svenskspråkiga tidningarna.

Speciellt entusiastiska läsare fann Kjelléns skrifter emellertid inom de akademiska kretsarna i Finland omedelbart före världskrigets utbrott. Sålunda rekommenderade båda de för jägarrörelsens uppkomst mest centrala unga magistrarna, Yrjö Ruutu (till 1927 Ruuth) och P.H. Norrmén, i offentligheten att finländarna borde bekanta sig med Kjellén. I maj 1913 prisade Ruutu *Stormakterna* i tidskriften *Nuori Suo-*

⁵ Kjellén, *Stormakterna IV* (1913), s. 256-259. Rudolf Kjellén, *Politiska essayer. Studier till dagskrönikan* (1907-1913), s. 21-22, 42-45 (essäer från åren 1908 och 1911). Rudolf Kjellén, *Staten som livsform. Politiska handböcker III* (Stockholm 1916), s. 163-165.

⁶ Elvander, s. 17-18.

Studentledaren P.H. Norrmén (1894–1945) hörde till dem som omsatte Kjelléns läror i handling, här som Feldmeister sysselsatt med persedelvård på Pfadfinderkursen (Jägarbataljonen 27 I, 1919).

mi och ansåg att verket var värt uppmärksamhet särskilt "som kunskapskälla beträffande de nuvarande maktförhållandena och de interna nationella och ekonomiska förhållandena". Norrmén uppmanade åter vid samma tid i *Studentbladet* svenskspråkiga läsare att bekanta sig med Kjelléns arbeten.⁷ Det är på sätt och vis förståeligt, att finländarna, som granskade världen ur en småstats perspektiv, intresserade sig för en teoretiker som Kjellén, som själv representerade en småstat och i sin analys av makten tillmätte också kvalitativa faktorer ett värde, tvärtemot många tyska teoretiker som enbart betonade militär makt.

Ruutu skildrade i ett arbete som utkom 1918 hur han och de andra studentaktivisterna blev besvikna då de vid sitt besök i Stockholm i början av år 1915 märkte hur litet de ledande kretsarna i Sverige intresserade sig för eller förstod stormaktspolitiken "trots att de hade så utmärkta lärare som historikern och statsvetaren Kjellén och historieprofessorn Harald Hjärne".⁸

⁷ Se översättaren Eino Woionmaas förord till *Suurvallat. Pürteitä nykyajan suurpolitiikasta I* (Porvoo 1917). *Nuori Suomi* 1913, s. 63. Klinge, *Vihan veljistä valtiososialismin*, s. 33-34.

⁸ Yrjö Ruuth, *Itsenäisyyspolitiikan edellytykset ja alkuvaiheet* (Jyväskylä 1918), s. 60.

Inom aktivistkretsarna hänvisade man ofta till Kjelléns skrifter efter självständigheten. Kjelléns finska översättares förord ger ett exempel på inställningen. Han uppmanade läsarna att tillämpa Kjelléns synsätt på Finland; härvid kunde man se att det självständiga Finlands födelse "helt följde reglerna" och att Finland besatt utmärkta förutsättningar att också i fortsättningen leva vidare som självständig stat.⁹

Från tiden omedelbart efter självständigheten, men före Tysklands nederlag finns tecken på att Kjelléns geopolitiska tänkande spreds utanför student- och aktivistkretsarna, t.o.m. ända upp på beslutsfattandets högsta nivå. Den tidigare senatorn A. Osv. Kairamo skrev i februari 1918 en skrift om Finlands relationer till omvärlden, som publicerades i april samma år. Kairamos analys och t.o.m. hans begrepp visar en klar påverkan från Kjellén. Paasikivi hänvisar åter i sina ofullbordade memoarer om åren 1917-1918 till Kairamos bok och nämner att tankegångarna i den gick "i samma riktning" som hans egna.¹⁰

Geopolitiken som en bakgrundsfaktor bakom besluten hösten 1914

För 1910-talets ledande studentpolitiker öppnade geopolitiken en helt annorlunda och mera dynamisk infallsvinkel än rättsstatstanken i Yrjö-Koskinens eller liberalismens utformning. Den föreföll att erbjuda vetenskapliga begrepp och en vetenskaplig referensram som gjorde det möjligt att förstå det alltmer tillspetsade stormaktspolitiska läget. Samtidigt vände den i helt annan utsträckning än tidigare blickarna mot internationell politik som ett område där man kunde finna svar också på de problem som aktualiserats av förryskningspolitiken.

Geopolitiken föreföll likaså att erbjuda ett vetenskapligt sätt att granska också nationalstaters uppkomst. Det autonoma Finland sågs endast som ett första steg. När det gällde att ta följande steg "jenseits

⁹ Se Aarne Anttilas förord till Rudolf Kjellén, *Valtio Elinmuotona. Poliitikan käsikirja* (Hämeenlinna 1919).

¹⁰ A. Osv. Kairamo, *Suomen subteet ulkovaltoihin, Ajankysymyksiä XXIV* (Porvoo 1918). T.ex. uttrycket "planetarisk" (s. 30) hör till dem som Kjellén regelbundet använde. Se även skriftens sista sida med dess annons för Kjelléns *Stormakterna*. J.K. Paasikivis ofullbordade memoarer 1917-1918, publ. i *Helsingin Sanomat* 27.5., 3.6., 9.6. och 17.6.1984.

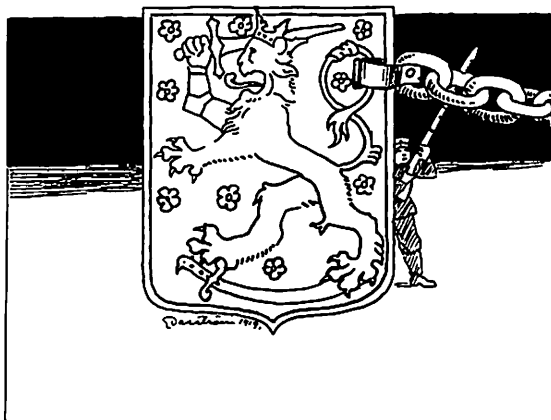

von Recht und Unrecht” bidrog geopolitiken på ett avgörande sätt till att i studentungdomens medvetande sänka den tröskel som skilde passivt och aktivt motstånd från varandra.

Vilka var studentaktivisternas geopolitiska uträkningar och argumentering? Några förstahandskällor finns inte från ofärdsåren; några protokoll kunde ju inte föras vid aktivisternas möten. Aktivisterna ville inte heller gärna i senare memoarer erinra sig sina uträkningar och argument för en tysk seger vilkas felaktighet framgick av världskrigets utgång. Ett intressant undantag utgör ett radioföredrag som Yrjö Ruutu höll på 1930-talet. Han redogjorde för det internationella läget vid världskrigets utbrott samt jämförde i slutet av föredraget detta med de beräkningar som den lilla kretsen av studentaktivister då hade till sitt förfogande. Han nämnde inte Kjellén vid namn, men nog Paul Rohrbach, vars arbeten hade haft en stor betydelse för Kjelléns uppfattningar och på vilka denne i sin tur i rätt stor utsträckning hade byggt sina slutsatser och prognoser rörande Tyskland. Ruutu skildrade inte heller uträkningarna närmare, utan nöjde sig med att betona skillnaden mellan Tysklands faktiska situation och studentaktivisternas dåtida uträkningar. Enligt honom var det lyckligt att studentaktivisterna inte hade kommit fram till en riktig lägesbedömning. Ifall de hade känt till fakta kunde detta ha lett till onödigt tvekan och till att beslutet att skrida till verket hade uppskjutits. När den gynnsamma stunden sedan kom skulle man kanske inte längre ha haft den aktivitetsberedskap som de felaktiga uträkningarna hade skapat. Samma problematik avspeglas sannolikt också i en talande kommentar av bankdirektör Emil Schybergson, som hörde till jägarrelsens mest bemärkta motståndare, men som väl kände aktivisternas geopolitiska tänkande: ”Studenterna ha haft orätt men fått rätt!”¹¹

I praktiken torde de unga studentaktivisternas geopolitiska uträkningar och de slutsatser som drogs av dem - i efterhand betraktade - ha varit naivt mekanistiska. Geopolitiken kan ge en ungefärlig bild av staters utgångsresurser, men på basen av den är det svårt att dra slutsatser om ett krigs förlopp eller slutresultat. Å andra sidan bör man beakta,

¹¹ Yrjö Ruutu, 'Itsenäisytemme yleispoliittinen tausta', *Suomen historia radiossa III. Venäjän vallan loppukausi ja itsenäistyminen*, Historian Aitta IV (Helsinki 1931), s. 156-160. Om Schybergsons yttrande, se t.ex. Olof Enckell, *Jägarrens historia* (Helsingfors 1943), s. 23.

Med riktiga uträkningar i geopolitikens anda kunde också en på rätt sida insatt liten jägartrupp bryta de bojar som fjättrade Finlands lejon (Jägarbataljonen 27 I, 1919).

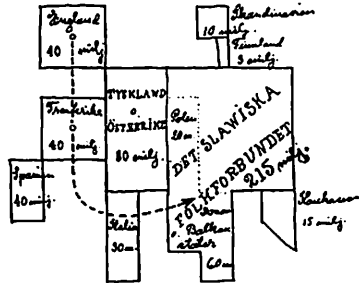
att man i Finland under autonomins tid, liksom även ännu i början av självständighetstiden, nästan totalt saknade förmåga att bedöma internationell politik. I detta avseende utgjorde studentaktivisternas beräkningar ett sällsynt undantag.

I två ledande aktivisters, Yrjö Ruutus och Kai Donners, arkiv finns en uträkning från början av självständigheten om olika alternativ för hur Europas kommande maktbalans samt relationerna mellan Tyskland och Ryssland skulle utforma sig.¹² Även om uträkningarna ansluter sig till tiden efter kriget torde de ge en bild av i vilka tekniska banor studentaktivisternas beräkningar rörde sig åren 1912–1917 (se s. 209).

Det vore förvisso fel att överbetona jägarrörelsens teoretiska bas. Om någon så var jägarna handlingens män. Beslutet att slå in på upprorets väg fattades dock i en mycket liten krets; större grupper kom med först senare. Trots sin ungdom hade de som fattade beslutet – en handfull magistrar – alla fått en teoretisk skolning. Flera av dem arbetade på eller stod i beråd att inleda arbetet på sin doktorsavhandling och kände –

¹² P.M. angående Tysklands förhållande till Ryssland, Yrjö Ruutus samling 18, RA. Samma PM finns även i Kai Donners samling. Jfr även *Suunta* 2/1920. Ruutu var *Suuntas* huvudredaktör och Donner direktionens ordförande.

samt å andra sidan det slaviska folkförbundets bildande, kunde belysas av följande diagram, däri en ruta är lika med 10 milj. invånare.

Det slaviska statsförbundet utgör, om invånarantalet beräknas i avrundade siffror så länge gränserna för de nya staterna icke äro bestämda.

Stor - Ryssland	185 milj.
Polen	20 "
Tschecko - Slovakien	10 "
Ungern	12 "
Rumänien	12 "
Jugo - Slavien	12 "
Bulgarien	6 "
Grekland	6 "

S:o Frankrike o. England göra naturligtvis allt som är i deras makt för att få det slaviska förbundet på sin sida emot Tysk-

Uträkningen om utsikterna för ett slaviskt folkförbund är från år 1919, men ger en viss bild av studentaktivisternas geopolitiska argumentering (Yrjö Ruutus samling 18, RA)

såsom Ruutu och Norrmén - senare i livet en stor dragningskraft till att teoretisera kring internationell politik.

Den teoretiska bakgrunden i jägarrörelsens första skede visar också på rörelsens rationella karaktär. Jägarrörelsens uppkomst bestod inte enbart av "idealism", fosterlandskärlek och äventyrshåg!

Glömskans problem

Den svenska påverkan på jägarrörelsen har rätt långt glömts bort inom historieskrivningen. Den svenska aktivismen förefaller att vara närapå okänd såväl inom självständighets- och jägarlitteraturen som inom annan finländsk historieskrivning. Dess "senare" skede är visserligen i någon mån känt närmast därför, att vissa finländska aktivister såsom Norrmén var aktiva på ett synligt sätt inom Stockholms aktivistkretsar från år 1916. Däremot har man helt förbigått Rudolf Kjelléns och Adrian Molins "tidiga aktivism".

I fråga om självständighets- och jägarlitteraturen är orsaken också uppenbar. Största delen av dem som skrivit om dessa frågor hade själv varit med. En djup besvikelse över den linje det officiella Sverige följde åren 1915-1917 har fått memoarförfattare och andra att antingen helt förbigå svenska inflytelser och kontakter eller åtminstone att minimera dem. För majoriteten av författarna kompletterades denna opinionsutveckling av det officiella Sveriges inställning till de stridande parterna 1918 och försöket att erövra Åland; ur deras synvinkel var det fråga om "ett dolkstyg i en väns rygg".

"Glömskan" blev möjlig och underlättades av att inga protokoll fördes vid de hemliga sammanträdena; diskussionerna och bakgrunden till besluten bokfördes ingenstans; det var ju fråga om upprorsförberedelser. Likaså var det farligt för dem som var med att föra dagbok, tryggt kunde man göra detta först i Tyskland. Den senare historieskrivningen har i första hand koncentrerat sig på att utforska den tyska orienteringen som sedan ledde till resultat.

Den svenska aktivismen inverkade förvisso på Finland också på andra sätt än på det ideologiska planet. De svenska aktivisternas planer och strävanden, som gick ut på att föra in Sverige i kriget på den tyska sidan, ökade Finlands betydelse i de tyska beslutsfattarnas ögon. W.M. Carlgren, som undersökt den svenska aktivismen, har också träffande konstaterat, att de svenska aktivisterna i verkligheten i högre grad påverkade det stora Tysklands än det lilla Sveriges utrikespolitik.¹³

¹³ W.M. Carlgren, *Neutralität oder Allianz. Deutschlands Beziehungen zu Schweden in der Anfangsjahren des ersten Weltkrieges*, Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm Studies in History 6 (Uppsala 1962), s. 254. Carlgren betecknar förhållandet

Ovan konstaterades redan, att beslutet att slå in på upprorets väg hösten 1914 fattades i en liten krets vars teoretiska utbildningsnivå var mycket hög. Inom denna krets ersatte den "riktiga teorin" till en del det "sunda bondförstånd" som fick den äldre generationen att förskräckas över de fattade besluten. Orsakerna till att den "riktiga teorin" senare glömdes bort torde kunna sökas på två håll. Redan besvikelsen över det officiella Sveriges linje ledde till att man senare höll tyst om allt som antydde svensk påverkan. Till detta anslöt sig en uppenbar vilja att med nationalkänslan som utgångspunkt betona självständighetens nationella grund.

Det finns emellertid en ännu uppenbarare bakgrundsfaktor till att man senare förnekade Kjelléns geopolitik: det tyska sammanbrottet och nederlaget i världskriget. Kjellén hade ju på geopolitiska grunder "förutspått" att Tyskland skulle segra. Man hänvisade också ofta till Kjellén omedelbart efter självständigheten – före Tysklands sammanbrott, där efter minskade hänvisningarna till Kjellén på ett avgörande sätt. Härvid underlät man att notera det faktum, att världskriget många gånger om förverkligade Kjelléns uppfattning – som alltså stod i strid med de flesta andra tänkares – att processen mot flera småstater skulle fortsätta i Europa.

Uppskattningen av Kjellén sjönk snabbt efter Tysklands sammanbrott och det förefaller som om hans död år 1922 skulle ha beseglat glömskan. Axel Brusewitz, som efterträdde Kjellén på lärostolen i Uppsala, representerade en för anglosaxisk statslära typisk empirisk realism. Utnämningen av honom innebar ett slut på den kjellénska, nu som "spekulativ forskning" stämplade riktningen vid Uppsala universitet. I mitten av 1920-talet var det också i Finland nästan regel att anföra kritiska kommentarer i samband med Kjelléns geopolitik och *Stormakterna*.

Direkt läcker är den minnesbild som Åbo Akademis mångåriga professor i statslära Sven Lindman förmedlat av hur det gick till då han sökte sig till Uppsala för att fortsätta sina studier under Brusewitz' ledning. När Lindman berättat om sina studier i internationell politik i Finland kunde han i Brusewitz' anlete avläsa ett talande uttryck med budskapet "we are not amused". När Lindman dessutom ovarsamt kom att

som en "paradox". Osmo Apunen, *Suomi keisarillisen Saksan politiikassa 1914-1915* (Helsinki 1968), passim, s. 269-270.

nämna Kjelléns namn mulnade professorns ansikte definitivt. Enligt Brusewitz' uppfattning hade Kjelléns forskning rörande internationell politik förblivit på journalistikens nivå. Brusewitz' inställning gjorde ett så starkt intryck på Lindman att han inte mera vågade sig på att skriva om internationell politik.¹⁴

Det torde vara synnerligen mänskligt, att man om man uppnår ett mål från premisser som senare visar sig vara delvis felaktiga antingen medvetet eller omedvetet försöker glömma dessa utgångspunkter; vid förklaringen av slutresultatet betonas andra faktorer och motiv.

Alldeles totalt "glömde" inte ens alla de som tillhörde jägaraktivismens krets sina geopolitiska rötter i svensk jord. Sålunda betonade Kaarlo Koskimies, kurator för Sydösterbottniska nationen och en av jägarrörelsens mest centrala bakgrundskrafter, i en minnesbild den stora inverkan som Kjelléns tankar om staternas födelse och död hade på hans eget och många av hans aktivistkamraters tänkande.¹⁵

¹⁴ Sven Lindman, 'Axel Brusewitz', *Finsk Tidskrift* 1950, s. 120. Id., 'Mina lärofäder. Tillbakablick', *Statsvetenskaplig Tidskrift* 1983, s. 4.

¹⁵ Kaarlo Koskimies, 'Eräitä itsenäisyysajatuksen liittyviä mielialoja ja muistelmia', *Joukahainen XVI* 1940 (Helsinki 1941), s. 113. Föredraget hölls ursprungligen 28.1.1933 i Sydösterbottniska nationen.